

Obsah

<i>Chronológia</i>	9
<i>Úvod k novému vydaniu</i>	14

PRVÁ ČASŤ

1 Nový Jeruzalem: Kyjiv	19
2 Poliáci a kozáci: Kamianec-Podil'skyj	39
3 Ruské more: Doneck a Odesa	59
4 Kniha Genezis: Ľviv	81
5 Fragment krajiny, ktorý nemá zmysel: Černovice	103
6 Holodomor: Matusiv a Lukovicia	119
7 Národ, ktorý zmizol: Ivano-Frankivsk	143
8 Bradavica na ruskom nose: Krym	169
9 Výbuch impéria: Černobyl'	189
10 Európa alebo Malorusko? Ukrajina.	213

DRUHÁ ČASŤ

11 Vzostup a pád oranžovej revolúcie	231
12 Majdan	249
13 Putin vracia úder	261
14 Medzitým	279
15 Nová vojna	287
16 Čo ďalej?	303

<i>Pod'akovanie</i>	317
<i>Poznámky</i>	319
<i>Vybraná bibliografia</i>	332

Úvod k novému vydaniu

Táto kniha pozostáva z dvoch častí. Prvú som napísala v polovici deväťdesiatych rokov, keď bola Ukrajina novozrodeným štátom v stave hospodárskeho kolapsu a tápala v hľadaní svojej národnej identity. Keďže ide o obraz krajiny v jej formatívnom čase, nechala som text prvej časti nezmenený vrátane mojej predpovede budúcnosti krajiny. Druhú časť som napísala po etapách, ktoré kopírujú tri čoraz násilnejšie pokusy Ruska dostať Ukrajinu späť pod svoju kontrolu. V roku 2004 sa prezident Putin pokúsil ovplyvniť prezidentské voľby, čo sa mu nepodarilo. V roku 2014 obsadil Krym a časť Donbasu. Vo februári 2022 spustil vojnu v plnom rozsahu, čím pochoval postsovietsky svetový poriadok. Ani náhodou sa mu však nepodarilo zlomiť ducha Ukrajiny, naopak, všetky útoky Ruska ešte väčšmi posilnili odhodlanie Ukrajincov byť nezávislí. V roku 2014 bola Ukrajina už úplne inou krajinou, než v akej som žila v deväťdesiatych rokoch. Ak sem prídete dnes, uvidíte obraz, aký svet nevidel od čias druhej svetovej vojny: vyzbrojenú mohutnú európsku demokraciu, ktorá sa do krvi bije s útočníkom vykazujúcim všetky znaky fašizmu.

Šokovaný a zhrozený Západ na to reagoval finančnými pôžičkami a zasielaním čoraz väčšieho množstva čoraz silnejších zbraní. Obchod s Ruskom ešte celkom neustal. Americký prezident Biden dal okrem toho jasne najavo, že jednotky NATO na Ukrajinu nevstúpia a ani sa do konfliktu priamo nezapoja. Celkovo sa však dá povedať, že vlády západných krajín reagovali neočakávane odhodlane a ra-

zantne. Verejná podpora Ukrajiny možno upadne, pretože nastane únava a prídu zvýšené účty za energie. Zatiaľ je však neskutočne vysoká, čo sa prejavuje v masívnej pomoci miliónom ukrajinských utečencov. Kiežby nám to vydržalo, kiežby sa mohli vrátiť do slobodnej, mierumilovnej a prosperujúcej krajiny a *vse bude Ukrajina* – všetko bude Ukrajina!

Anna Reidová
Londýn, júl 2022

DEVIATA KAPITOLA

Výbuch impéria: Černobyl'

Zväzok nerozborný krajín slobody
stmelila Veľká Rus už od vekov.
Nech žije toto dielo z vôle národov,
jednotný mocný zväzok Sovietov.

Bud' ti sláva, slobodná naša vlasť,
národov spory nech navždy zmiznú.
Leninova strana je silou, čo vedie
vpred k víťazstvu komunizmu!
Prvá sloha a refrén hymny Sovietskeho zväzu

Černobyl' nám pomohol pochopiť, že sme kolónia.
Vodca politickej strany Ruch, apríl 1991

„Veľký žalúdok, nízka koncentrácia,“ chce sa Stepan Lašenko „a pritláča si kovový lievik k vypuklému bruchu. Na elektronickom displeji na druhom konci aparátu sa objaví niekoľko paličiek. „Pozrite, môžem sa celkom bezpečne najesť!“

Za špinavými oknami prenajatého žigulíka sa odvaľuje bukolická krajina vrcholiaceho leta. Bociany sa prehrabávajú zobákmi v zrolovaných baloch sena, bosé batola sa špliecha v mláke, stará žena stojí na autobusovej zastávke s kozou uviazanou na povrázku. Ale ako v osvedčenom štýle nejakého hororu z vidieckeho prostredia

aj tu zreteľne cítiť v pozadí napätie: sme v Černobyli. Práve prechádzame cez takzvanú „povinnú evakuačnú zónu“ – úsek krajiny v tvare améby, dlhý zhruba trinásť a široký asi štyridsať kilometrov, ktorý bol najväčšie kontaminovaný rádioaktívnym spadom počas atómového výbuchu v roku 1986. „Povinná evakuácia“ je však eufemizmus: vláda už pred rokmi všetkému tamojšiemu obyvateľstvu slúbila, že ho vystáhuje, ale pre nedostatok náhradného ubytovania tu stále žije viac ako tridsaťtisíc ľudí vrátane niekoľkých stoviek v tridsaťkilometrovej oplotenej vnútornej zóne okolo samotného Černobyľa.

Lašenko je aparátčik na strednej pozícii na ministerstve poľnohospodárstva. Jeho pracovnou náplňou je presviedčať družstevníkov v zóne, aby využívali bezpečnejšie poľnohospodárske techniky. V lone má kôpku brožúrok zabalených v novinách, previazanú šnúrkou. Ufúľaná tlač na hrubozrnnom papieri pouča hospodárov, aby nesadili fazuľu a pohánku – obe rastliny majú plytký koreňový systém, a preto naberajú vysoké dávky smrteľne nebezpečných častíc cézia a stroncia z hornej vrstvy pôdy – a dali prednosť repe a zemiakom, ktoré majú hlbšie korene. „Požiadal som o tristo výtláčkov,“ hovorí Lašenko, „ale sú nejaké problémy s tlačiarňou, tak mi ich dali iba sto.“

Na konci rozbitej cesty zastavíme pri ošarpanom dome. Skúšam Geigerov detektor pri zemi – ukazuje do štyridsať miliröntgenov, čo je dvakrát viac ako v Kyjive. Nad trativodom, kam je zvedená dažďová voda zo strechy, vyskočí ručička na 180. Družstevný rádiológ, muž s červenou tvárou a so zlatými zubami, mi vysvetľuje, že podľa predpisov sa dobytok môže pásť iba na zavápnených miestach, lebo vápno nasáva rádioaktívne častice, ktorých sa tak dostane menej do trávy a tým aj do mlieka a mäsa pre ľudí. „Najťažšie je,“ hovorí, „prinútiť ľudí, aby nepásli kravy v lese. Nič ich to síce nestojí, ale je to veľmi nebezpečné, pretože práve tam sú ‚pasce‘, teda miesta, ktoré nikdy nikto netestoval na rádioaktivitu.“ Ale najhoršie je, že jeho družstvo teraz nemá dostatočnú hotovosť, takže aj tak nemôže polia zavápnovať. „Predtým sme sa o pasienky dokázali postarať – človek videl, ako sa radiácia znižuje. Ale dnes nemáme peniaze a práce sa zastavili.“ Lašenkovi sa to očividne nepáči – rádiológ nejde podľa scenára. „Keby

ste testovali každú kravu pri vašom Sellafielde,*“ preruší ho, „ako to robíme my, zistili by ste, že vaše mlieko je ešte horšie ako naše.“

„Ale čo tie kravy pasúce sa v lese?“

Len pokrčí plecami. „Čo čakáte? Kontrolovať *babuški*?“

Nasadneme znovu do auta a prechádzame popri skupinke družstevníkov, ktorí sedia na drevených lavičkách pred jediným miestnym družstevným obchodom, stlčeným z dosiek. Požiadam svojho šófera Vlada, aby zastavil. Lašenko vystúpi z auta tiež, je nevrlý a mlčí. Okamžite sa spustí prúd ponôš. Starý muž v špinavom hnedom saku a teplákových nohaviciach hovorí: „Tamté hore sa nestarajú o obyčajného človeka – žijú si v Kyjive a jedia zdravú stravu. Kedysi nám sem niečo posielali, ale už prestali.“ Ako väčšina dedinčanov aj on má kravu, ale jej mlieko nedal nikdy testovať na rádioaktivitu. Žena sediaci vedľa neho sa zapojí tiež: „Je to tu naozaj zlé – strašne nás bolí hlava, nohy. V obchodoch nedostať lieky. Aj by sme sa presťahovali, ale nemáme kam. A ako sa má človek postarať o stravu, keď tri mesiace nedostal výplatu?“ Prichádza ďalšia žena a za ňou hlúčik mladých moriek. Žene sa na krku hompála medailónik v tvare srdca a pod pazuchou nesie košík vajec.

„To ich budete jesť?“

„Samozrejme!“ Hodí hlavou smerom k Lašenkovi. „Je mi jedno, čo hovoria. Mám šesťdesiatšesť rokov, tak čo na tom záleží?“

Cestou domov sa Vladov žigulík pokazí po tretí raz v ten deň. Podozrivou umeleckou zhodou okolností sme nútení zastaviť priamo pod vyblednutým bilbordom s nápisom UKRAJINCI! STARAJTE SA O SVOJE ŽIVOTNÉ PROSTREDIE! Zatiaľ čo sa Vlad zaryje pod kapotu, s Lašenkom si dáme pri zapadajúcom slnku kamarátsku cigaretku. Ukáže sa, že jeho otec zmizol v období čistiek. O tridsať rokov neskôr rodina zistila, že ho zastrelila NKVD. „V noci, keď vybuchol Černobyl,“ hovorí, „som bol odtiaľ dvadsať kilometrov, na služobnej ceste. O výbuchu som sa dozvedel až na druhý deň – a to iba tak, že mi zavolať kamarát, ktorý býval neďaleko atómky, aby som ich odtiaľ dostal preč.“ Napriek všetkému však Lašenko roztrhal stranícku legitimáciu až v roku 1991 a v prezidentských voľbách hlasoval za komunistického kandidáta.

* Sellafielde je veľké viacúčelové jadrové zariadenie v blízkosti obce Seascale na severozápade Anglicka v Cumbrii, kde sídli hlavné jadrové stredisko Anglicka. (Pozn. prekl.)

„Prečo ste nevystúpili zo strany skôr, keď s vami ten systém takto zaobchádzal?“

„Inak by som nemohol kariérne postupovať, zostal by som na jednom mieste. Myšlienka komunizmu nie je zlá, len ju zle uskutočňovali.“

Vlad vystrčí spod kapoty prostredník. „Preto stojí toto miesto za hovno, tie byrokratické prasce si tam len sedia a nič nerobia. Myslíte, že im na tom záleží? Nie!“

Spýtajte sa Ukrajincov, kedy prestali veriť v komunizmus, a ich odpovede sa budú líšiť. Niekoľkí poukážu na inváziu do Československa, iní na vojnu v Afganistane, ďalší spomenú odhalenie Stalinových masových hrobov v Bykivni. Mnohí sa podobne ako Lašenko zatvária neutrálne, pretože v skutočnosti v komunizmus vôbec veriť neprestali. Ale zďaleka najpravdepodobnejšou odpoveďou bude Černobyľ. Černobyľská havária ako sága technickej neschopnosti a nezodpovednosti, byrokratickej lenivosti, klamstva a číreho pohrdania ľudskými životmi stelesňuje všetko, čo bolo v Sovietskom zväze zlé. Ako vyhlásil Jurij Ščerbak – lekár, z ktorého sa stal environmentálny aktivista a potom ukrajinský veľvyslanec vo Washingtone –, „Černobyľ nebol ako komunistický systém. Jedno a druhé bolo to isté.“¹ Aj keď režim ohrozoval tým najprízemnejším a najdramatickejším spôsobom každého, žiadny iný prejav komunistického babráctva neobrátil verejnú mienku tak proti nemu.

Černobyľ vybuchol v piatok 26. apríla 1986 ráno o 1.23 hod. Príčinou nebolo ani zlyhanie techniky, ani ľudská chyba, ale experiment, ktorý sa vymkol z rúk. Inžinieri s cieľom overiť, ako dlho dokáže reaktor operovať bez externého zdroja energie, úmyselne zodvihli všetkých šesť kontrolných tyčí absorbujúcich neutróny z jadra reaktora a znefunkčnili automatický vypínací systém, ktorý by sa spustil v prípade nehody. Len čo sa vypol externý zdroj elektrickej energie, napätie vnútri jadra reaktora stúplo, v dôsledku čoho vybuchla para, reaktor praskol a nastal požiar.²

V mesiacoch nasledujúcich po katastrofe Ščerbak obchádzal nemocnice a hovoril s inžiniermi, lekármi a požiarnikmi, ktorí boli vtedy na mieste nehody.³ Tridsaťštyriročný elektrotechnický inžinier Jurij Badajev mal práve službu na štvrtom reaktore. Sledoval priebeh experimentu svojich šéfov na obrazovke počítača. Krátko po jednej

hodine ráno ho zaskočilo, že sa reaktor uzavrel. O pätnásť sekúnd zacítil krátko po sebe dva masívne otrasy. Zhasli svetlá a zo stropu sa začala liať voda. Vybehol na chodbu, ale pre prach a paru skoro nič nevidel; dvere výťahu boli poškodené a schody v rozvalinách. Vrátil sa na svoje miesto, keď zazvonil telefón z jednej z kontrolných miestností o poschodie nad ním. Zodvihol slúchadlo, ale nikto sa neozval. Neskôr Badajev uvidel, ako kolegu, ktorý mu volal, vynášajú na nosidlách s chrbticou rozdrvenou popadaným murivom. Ďalší inžinier v tej miestnosti zomrel okamžite na popáleniny.

Hryhorij Chmel, päťdesiatročný vodič požiarnického vozidla, zabíjal v ten večer čas na stanici hraním dámy. Práve rozvinul šachovnicu, keď prišiel telefonát, že v Černobyli horí. Do terénu vyrazili dve požiarnické vozidlá, Hryhorij viedol druhé z nich. Na miesto dorazili o trištvrte na dve, asi dvadsať minút po výbuchu. Zo strechy bloku reaktora šľahali plamene a všade sa povalovali kusy grafitu, ktorý bol horúci na dotyk a chrapštal pod nohami. Po chvíli hľadania príslušných hydrantov – na pláne zle vyznačených – vliezli mladší požiarnici do budovy a začali ťahať dvadsaťmetrové hadice do samotného horiaceho reaktora. Chmela, ktorý niekoľko hodín pozoroval hasenie zo zeme, potom odvedli do bufetu stanice, dali mu zjesť „prášok“ a povedali mu, aby sa vyzliekol a umyl. „O nejakej radiácii sme nemali ani potuchy,“ povedal neskôr Ščerbakovi. „Nikto, kto tam pracoval, o nej nič netušil.“⁴

V Pripiati, neďalekom meste, v ktorom žila väčšina obslužného personálu jadrovej elektrárne, práve končil dvadsaťosemročný lekár Valentyn Bilokin nočnú službu. Bola pokojná – niekoľko opilcov, dieťa s astmatickým záchvatom. Cestou domov autom uvidel na oblohe dva záblesky – pomyslel si, že je to blesk alebo možno padajúci meteorit. Keď sa dozvedel, že ide o požiar v Černobyli, zbalil si všetko potrebné na ošetrovanie popálenín a vyrazil k elektrárni – aj on, tak ako požiarnici, bez protiradiačných liekov alebo ochranného odevu. Keď tam dorazil, ľudia pobehovali všade naokolo. Nikto mu nepovedal, čo má robiť, ba zdalo sa mu, že tam ani nie sú zranení s popáleninami, ktorých by ošetril. Na mieste nevidel ani iných lekárov. Keď sa mu skupinka požiarnikov postážovala, že je im nevoľno, konečne si spomenul, čo ho na medicíne učili o radiácii. „Akoby som všetko zabudol,“ povedal Ščerbakovi. „Kto už len potreboval protiradiačnú hygienu? Hirošima, Nagasaki, to bolo predsa už tak dávno.“⁵

Keď pochopil, čo sa stalo, uvedomil si, že s tým nedokáže urobiť vôbec nič. „Povedali nám, že sú tam plynové masky a ochranné obleky, ale nič také sme nenašli, to nefungovalo.“⁶ V zúfalstve zavolať na kliniku kvôli gázovým rúškam, ale žiadne nemali. Prichádzalo čoraz viac požiarnikov, vracali a sťažovali sa na prudkú bolesť hlavy. Niektorí boli príliš slabí, aby dokázali stáť na nohách. Bilokin im dal lieky proti nevoľnosti, aby potlačil symptómy, ale so samotnou radiáciou nemožno urobiť vôbec nič. Jeden osemnásťročný mladík, ktorý sa potácal a potkýnal ako opilec, upadol do kómy priamo pred jeho očami. Na svitaní sa Bilokin snažil ľudí presvedčiť, aby nevychádzali z bufetu. „Hnal som ich späť do budovy, ale oni chodili von a dnu... Ľudia si vôbec neuvedomovali rozsah toho, čo sa práve stalo.“⁷ Na úsvite sa začal cítiť zle aj on sám, a tak sa dal zaviezť späť na pripiatskú kliniku, kde sa už pila vodka. „Niektorí boli opití,“ povedal Ščerbakovi, „ale iní pobehovali dokola, aby sa umyli.“⁸ O niekoľko hodín, keď rozdal jódomové tabletky svojej rodine a susedom, sám upadol do bezvedomia.

V tú sobotu ráno sa v Pripiati konala regionálna stránicka schôdza. Aj keď celé mesto videlo čierny mrak stúpajúci z reaktora, bolo rozhodnuté nevyhlasovať žiadne bezpečnostné ohrozenie a nič nevysvetľovať. Celý deň – zatiaľ čo stránickí pohlavári organizovali odchod svojich detí na prázdniny na Krym – plynul život v meste ako normálne. Rodiny šli na nákupy a brali na prechádzku svojich miláčikov, rybári vyťahovali úlovky z rieky Pripiat, páriky sa snili v okolí nádrží elektrárne s vodou na ochladzovanie. Mal sa odohrať futbalový zápas a komsomolci pripravovali šestnásť svadieb pod šírým nebom. V školách sa diskutovalo, či uskutočniť plánované podujatie Beh pre zdravie, alebo nie, a na miesto neho zorganizovali cvičenie v prírode. Pracovníci elektrárne, ktorí nemali službu, volali na mestský úrad a žiadali pokyny, ale tam im povedali, že požiar nie je ich vec a všetky rozhodnutia budú prijaté v Moskve. Deti v mestských školách len pár dní predtým absolvovali formálne cvičenie „civilnej obrany“ pre prípad jadrového útoku zo strany Západu. Ale po jadrovom výbuchu priamo pred vlastným prahom neboli podniknuté žiadne, ani tie najelementárnejšie bezpečnostné opatrenia.

Lubov Kovalevská, novinárka z miestnych novín, presedela celú noc pri písaní básne. Keď šla v sobotu ráno do svojho literárneho klubu, všimla si dve zvláštne veci: ulice pokryté bielou čistiacou tekutinou

a množstvo policajtov. Pred niekoľkými týždňami napísala článok o lajdáckej robote na výstavbe piateho černobyľského reaktora. Mohla toho napísať aj viac – robotníci na stavbe elektrárne jej povedali o korupcii, chybnom zariadení a nedostatkoch v zásobovaní –, ale bála sa, že by prišla o prácu. „V tom čase som proste nemala odvahy o tom napísať,“ povedala neskôr Ščerbakovi. „Vedela som, že aj tak to nemá šancu na uverejnenie.“⁹ Ale ani ona si neuvedomila, že sa stala vážna nehoda. „Celý deň sme nevedeli vôbec nič, nikto nám nič nepovedal. No, vypukol požiar. Ale čo sa týkalo radiácie, o tom sa vôbec nehovorilo.“¹⁰

V nedeľu ráno dorazil do Pripjati Boris Ščerbina, predseda tajnej bezpečnostnej komisie, ktorú vytvorili v predchádzajúci deň v Moskve. Zobral si mapu a pár kompasov, potom urobil povinnú okružnú desaťkilometrovú jazdu okolo elektrárne a nariadil všeobecnú evakuáciu. O druhej popoludní, teda tridsaťšesť hodín po výbuchu, začali z mesta odchádzať autobusy – žlté ikarusy z Kyjiva. Evakuovaným povedali, že sa čoskoro vrátia, aby si teda zobrali so sebou len to najnutnejšie. Aj keď bolo zrejmé, že vietor a dážď roznesú spad do oveľa širšej oblasti, evakuácia sa ďalších päť dní netýkala všetkých miest.

Celú nedeľu nezaznela ani jediná oficiálna informácia o nehode. Verejnosť sto kilometrov južne od Kyjiva nemala potuchy, čo sa stalo. Ľudia si len všimli, že sa záhadne stratili všetky mestské autobusy. Keď napokon úrady oznámili, k čomu došlo, bolo to pod tlakom zo zahraničia. V pondelok ráno o deviatej zachytila švédská atómová elektráreň v ovzduší abnormálnu úroveň radiácie: mračno jadrového prachu dorazilo na sever zrejme od niekiaľ z územia Sovietskeho zväzu. Švédski diplomati sa celé popoludnie toho dňa domáhali informácií na ministerstve zahraničných vecí, kde im do očí popierali, že sa stalo niečo zlé. Napokon o deviatej večer odznela na konci pravidelných večerných televíznych správ táto krátka správa:

V černobyľskej jadrovej elektrárni došlo k nehode a poškodeniu jedného reaktora. Boli prijaté opatrenia na zamedzenie následkov nehody. Osobám, ktorých sa nehoda týka, bola poskytnutá pomoc. Bola vytvorená vládna komisia.

Šéf moskovskej štátnej spravodajskej agentúry Novosti neskôr priznal, že o nehode vedel už od nedele, ale z tých istých dôvodov ako Kovalevská v Pripjati ani on o nej verejnosť neinformoval. Sám Gor-

bačov vystúpil k nehode na verejnosti až o dva týždne; v televíznom prejave obvinil západné médiá zo šírenia „zlovoľnej hory lží“. Deň predtým uverejnil denník *Pravda* rozhovor s jedným zo špičkových jadrových vedcov krajiny, v ktorom zhrozenému svetu povedal, že reaktor by mohol prehorieť až do základov elektrárne, čo by kontaminovalo vodu v celom povodí rieky Dneper a došlo by k druhej, ešte väčšej explózií pary – takzvanému „čínskemu syndrómu“. Je stále na vážkach, pripustil, či sa reaktor vôbec dostane pod kontrolu.

Medzitým sa šesť dní po výbuchu konali v Kyjive oslavy Prvého mája ako obvykle. Odborári pochodovali v sprievode pod transparentmi s heslami, deti mávali kvetmi, vojenské kapely vyhrávali vlastenecké pochody. Prvý tajomník ukrajinskej komunistickej strany Volodymyr Ščerbyckyj sledoval sprievod z tribúny na Chreščatyku; ľudia si všimli, že hoci prší, nemá na hlave klobúk. Deň predtým sa vietor zvrtol smerom na sever, a preto na Prvého mája dosiahol spad nad Kyjivom vrchol. Britský študent, ktorý letel domov práve v čase, keď sa začal najväčší spad, si našiel na topánke prilepený kúsok jadrového paliva, holandský turista mal kúsok jadrového paliva na nohaviciach.

Šiesteho mája, po opakovaných ubezpečeniach, že nehoda nepredstavuje žiadne nebezpečenstvo pre ľudské zdravie, nečakane vystúpil v miestnej televízii ukrajinský minister zdravotníctva s pokynmi, aby Kyjivčania jedli viac zeleniny alebo pili mlieko, pokiaľ možno nevychádzali von, dokonale sa umývali a zametali si príbytky. Lepšie informovaní Kyjivčania už začali odchádzať z mesta; teraz bol už exodus všeobecný. Autá zablokovali cesty a vystrašené davy ľudí brali útokom železničnú stanicu. Vo veľkom obchodnom dome na Chreščatyku sa vypredali kufre a Aeroflot otvoril na ministerstvách a v straníckych kanceláriách špeciálne centrá výdaja leteniek, aby mohla nomenklatúra odísť ako prvá. Ministerstvo vnútra vyzbrojilo policajtov na hlavných výpadovkách z mesta automatickými puškami s príkazom vracat' všetky vozidlá bez oficiálnych priepustiek.

Týždeň po oslavách Prvého mája začali do oblasti Černobyľa prichádzať desaťtisíce vojenských záložníkov a brancov – bola to najväčšia mobilizácia v Sovietskom zväze od vojny v Afganistane. Väčšinou šlo o mladíkov, ktorých úlohou bolo opláchnuť ulice, domy a stromy a naložiť hornú vrstvu pôdy na nákladiaky, aby ju potom bolo možné zakopať. Bývali vonku v stanoch, často bez sprchy a ochranného

odevu. Podľa článku z estónskych novín niektorých videli, ako sa umývajú v kontaminovaných potokoch a rybníkoch.

Najnebezpečnejšou prácou v samotnom Černobyli bolo odstraňovanie vysoko radioaktívnych trosiek z jadra reaktora. Skupiny brancov dostali rozkaz vyliezť na strechu bloku reaktora, zhadzovať lopatami smrteľne nebezpečné rozvaliny cez dieru v streche späť do otvoreného reaktora a potom znovu zbehnúť dolu. Celý úkon im nesmel trvať dlhšie ako štyridsať sekúnd. Chlapci, ktorí to mali za úlohu, označovali seba samých ako „biorobotov“, čím dokonale vystihli, ako sovietsky režim zaobchádzal so svojimi občanmi. Oficiálny horný limit radiácie pre tých, ktorí mali za úlohu vyčistiť reaktor, bol dvadsaťpäť remov (čiže jednotiek dávkového ekvivalentu ionizujúceho žiarenia), čo bolo päťkrát viac ako ročný limit pre bežného pracovníka v sovietskej jadrovej elektrárni. Ale v praxi sa aj tento limit často prekračoval. Keďže úroveň radiácie v blízkosti elektrárne bola jeden rem za hodinu, branci nemali na mieste pracovať viac ako dva dni. V skutočnosti tam mnohí strávili celé mesiace. Tí záložníci, ktorí na tom boli lepšie, sa mohli vyhnúť Černobyľu za úplatok: relevantná suma bola päťsto rubľov – polovica toho, čo sa platilo za vyhnutie nástupu do Afganistanu.¹¹

Lajdácka, chaotická reakcia sovietskeho systému na Černobyľ, ľahostajná k ľudskému životu a podporovaná tou najnehanebnejšou propagandou, sa podobala tomu, ako sa systém správal počas druhej svetovej vojny. Ľudia, ktorí mali niečo do činenia s touto katastrofou, to sami označovali ako „vojnu“, asanačné práce označovali za „ťaženie“ a oficiálny výsledok za „vítazstvo“. Starci a stareny, ktorí odmietli odísť, sedeli vo svojich potemnených domoch v plynových maskách a žili na keksoch nazývaných „partizánky“.

Vojna to v Černobyli možno bola, no vítazstvo nie. Dodnes nikto nevie, koľko ľudí presne v Černobyli zahynulo. Pri samotnej explózii zahynuli dvaja ľudia, krátko po nich nasledovalo dvadsaťosem ďalších, väčšinou požiarnikov a inžinierov, ktorí zomreli na chorobu z ožiarenia. Celkovo sa odhaduje, že počet následných úmrtí, ktoré súviseli s katastrofou, sa pohybuje v rozmedzí šesť-až osemtisíc. V tom nie sú zahrnuté počty znetvorených novorodencov, genetických poškodení a predčasných úmrtí na rakovinu a leukémiu. Podľa údajov Svetovej zdravotníckej organizácie z roku 1995 mali ukrajinské a bieloruské